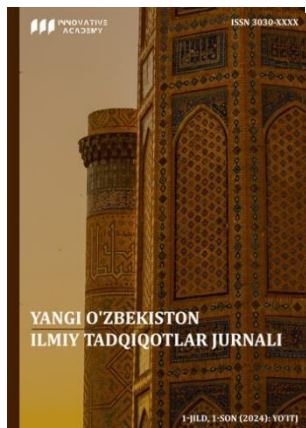

MEVALI DARAXTLARNI O'G'ITLASH

To'rayev Boburjon Adilbayevich

Akademik M.Mirzayev nomidagi bog'dorchilik uzumchilik va
vinochilik ilmiy tayanch instituti Jizzax ilmiy tajriba stansiyasi
bog'dorchilik va uzumchilik agrotexnika bo'limi boshlig'i

<https://doi.org/10.5281/zenodo.12705428>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 5-iyul 2024 yil

Ma'qullandi: 8-iyul 2024 yil

Nashr qilindi: 10-iyul 2024 yil

KEY WORDS

o'g'itlash, ozuqa moddalar, azot, fosfor, va kaliy, mineral o'g'itlar, mevali daraxtlar, makroelementlar va mikroelementlar.

ABSTRACT

Kimyoviy o'g'itlar turli xil mevali daraxtlarning turli xil ozuqa moddalariga bo'lgan ehtiyojiga qarab tuzilishi kerak. Zarur bo'lgan narsalarni to'ldirish kerak. Ko'p sonli dala tajribalari natijasida turli mevali daraxtlar uchun azot (N), fosfor (P2O5) va kaliy (K2O) ning oqilona nisbati quyidagicha aniqlandi: "azot, fosfor, va kaliy" mevali daraxtlarning yil davomida o'sishi va rivojlanishi uchun "yuqori- Talab xususiyatlari "o'rta va yuqori" ni ko'rsatadi, ammo kuzda qo'llaniladigan asosiy o'g'it butun yil davomida umumiy fosforli o'g'itning 80% dan ortig'iga qo'llanilishi kerak. yil, chunki kuz - ildiz tizimining eng yuqori o'sish davri, fosfor esa ildiz otgan ozuqa moddasi bo'lib, yil davomida barqaror ta'minlanadi. Mazkur maqolada mevali daraxtlarni o'g'itlash va ulardan to'g'ri foydalanish haqida so'z boradi.

Kuz boshlanganidan keyin harorat o'zgaradi, ayniqsa yozgi jaziramadan so'ng, kunduzi va kechasi o'rtasidagi harorat farqi sezilarli darajada kengayadi, bu mevali daraxtlarning ozuqa moddalarini to'plash va saqlash uchun foydalidir. Aytishlaricha: Har faslda o'g'it, kuzgi o'g'it esa eng muhimi. Birinchidan, kuz ko'pchilik mevali daraxtlarning ildiz tizimlari uchun oxirgi cho'qqi o'sish davridir, shuning uchun shikastlangan ildizlar osongina shifo topadi va yangi ildizlarni yuborishi mumkin. Ikkinchidan, meva yig'ib olingandan so'ng va barglar tushishidan oldin, bu daraxt uchun ozuqa moddalarini to'plash uchun yaxshi davr hisoblanadi. Bu davrda ildizlarning so'rilish intensivligi kichik bo'lsa-da, so'rilish muddati uzoq. Kuzda tez ta'sir qiluvchi o'g'itlarni asosiy o'g'it bilan birgalikda qo'llash daraxtning ozuqa moddalarini to'plashiga yordam beradi. Kelgusi yilda qishlash qobiliyatini, gullash sifatini va meva berish tezligini yaxshilang. Uchinchidan, asosiy o'g'itni kuzda qo'llash erta bahorda o'g'itning parchalanishi va o'zgarishiga yordam beradi hamda mevali daraxtlarning gullashi, meva berishi va shoxlari o'sishi uchun zarur bo'lgan ozuqa moddalarini o'z vaqtida yetkazib beradi.

O'simliklarinig meyorda o'sishi va meva berishi uchun faqat ular ko'p miqdorda o'zlashtiradigan makroelementlar (makro «katta» demakdir) azot, fosfor, kaliy, kalsiy, oltingugurt, magniy va temir zarurdir. Bundan tashqari, mikroelementlar (mikro «kichik, juda kichik» demakdir) bor, marganes, rux, mis, kobalt va molibden ham zarurdir.

Daraxtning dastlabki yillarida azot va fosforgia bo'lgan talabi katta bo'ladi. Meva berish davri boshlangandan keyin kaliyga bo'lgan talab ortadi.

Fosfor tuproqda azot yoki kaliyga nisbatan juda sekin siljiydi. O'zbekiston sharoitida u, asosan, tuproqqa solingan joyida singiydi, eng yaxshi sharoitlarda 30 kun ichida u 8-10 sm ga siljishi mumkin, asosan o'tloq tuproqlarda. Shuning uchun uni yerga erta, o'sish davridan oldin, kuzdan boshlab mumkin qadar chuqurroq, ildizlarga yaqinroq qilib solish kerak. O'g'it qancha chuqur va ildizlarga yaqin solinsa, u shunchalik samarali bo'lishi aniqlangan.

O'zbekiston tuproqlarining ko'pchiligida kaliy yetarli miqdorda bo'ladi, shuning uchun o'simliklarda unga ehtiyoj ko'p hollarda sezilmasligi mumkin. Ammo shag'al toshli, kuchsiz tuproqlarda, ko'p sug'oriladigan (ko'p sug'orilganda kaliy yuvilib ketadi), shuningdek, sizot suvlari yuza (1,5 metrdan yuqori) bo'lgan yerlarning haydalma qatlamida kaliy kamayib ketishi mumkin. Bunday hollarda yerga kaliy solishga to'g'ri keladi. Kaliyni barcha tuproqlar yaxshi saqlab qoladi.

Qum tuproqli va shag'al toshli yerlar sug'orilganda ularning yuvilib ketmasligi uchun kam-kam miqdorda tez-tez o'g'it beriladi. Yaxshi ishlangan va unumdor tuproqli bog'larga solinadigan o'g'it miqdori kamaytiriladi. Kuchsiz yerlarda ko'paytiriladi. Shag'al toshli yerlarda o'g'it miqdorini 50% ko'paytirib beriladi.

O'simlik ildizi ostiga yangi go'ng solish yaramaydi, chunki u mogorlab, ildizlarini chiritib zoborish mumkin. Go'ngin chirigandan keyin tuprokka aralashtirib solish lozim. Daraxtlarni o'tkazganda ildizlar tagiga tuproq solinadi, chunki ular o'gitga tegib qolmasligi kerak.

O'zbekiston tuproklarining ko'pchiligi ishqoriy reaksiyaga ega. Bunday tuproklarga azotning ammiakli formalarini solgan foydalirok, chunki ular tuproqni nordonlashtirib, ishkoriylikni tushiradi. Natijada tuprok eritmasida daraxt ildizlari olishi mumkin bo'lgan mineral moddalar miqdori ko'payadi.

Azot daraxtlarning o'sishi, gullashi, meva tugishi va meva sifatini yaxti bo'lishida muhim hisoblanadi. Azotning stishmovchiligi meva kurtaklar rivojlanishini va meva tugishini kamaytiradi hamda solkashlikni paydo qiladi. Azotni keragidan ortiqcha solish novdalar o'sishini kuchaytirib, quyosh nurlarining kam tushishi sababli gulkurtaklarni kam rivojlanishiga olib keladi va xosildorlikni kamaytiradi. Bundan tashqari, meva sifatini yomonlashtirib, chirishga moyil qilib qo'yadi.

Intensiv bo'lmagan bog'larda solinayotgan azotning atiga 25% ini mevali daraxtlar o'zlashtira oladi. Sharoit optimal bo'lganda 50% ga yaqin qismini o'zlashtirishi mumkin. Spur (kalta gulkurtak shoxcha) tipidagi olma navlari (Gold Spur va Red Delicious spur navlari Scarlet spur, Red Chief va Super Chief) azotni tuproqdan o'zlashtirishda boshqa navlarga qaraganda birmuncha samaralidir.

Har bir nav pishish davriga muvofiq turli azot solish dasturini talab etadi. Azot solish dasturi to'g'ri amalga oshirilganda gektariga sarflanadigan azotning miqdorini yarmigacha kamaytirish mumkin. Erta bahorda azot berish tavsiya etilmaydi, sababi solingan azotning ko'p qismi kuchli o'sishga sarflanadi, kurtaklarning uyg'onishi notekis bo'ladi va keyingi yilda meva tugishi yomonlashadi. Erta bahorda solingan azot gulkurtaklarga emas, balki yangi novda va mevalarga sarflanib ketadi. Mevalarga ko'p azotning kirishi saqlanishga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Yozda solingan azot keyingi yil uchun rivojlanayotgan gulkurtaklarga sarflanadi. Faqatgina yozda o'sishdan to'xtagan daraxtlardagina solinadigan azot gulkurtaklar rivojlanishiga sarflanib, foyda beradi. O'sishda davom etayotgan daraxtlarda o'sishni kuchaytiradi va keyingi yilga zaxira bo'lish o'rniga befoyda sarflanadi.

Tez o'sadigan payvandtaglarga ulangan olmalarda kuchli o'sish yozda ham davom etadi. Yozning oxirlarida solinadigan azot eng foydali hisoblanadi. Sekin eruvchan azotli o'g'itlarni terimdan 10-12 kun oldin solish mumkin (azot yetib borgunicha meva terilish sharti bilan).

Keyingi yil gulkurtaklari gullashdan 60 kundan keyin paydo bo'ladi, lekin eng kuchli gulkurtaklar gullashdan 100-160 kundan so'ng paydo bo'ladi. Gulkurtaklarning rivojlanishi barglar to'kilgunicha davom etadi. Ushbu gulkurtaklarni rivojlanishida daraxtlarga azot talab etiladi. Shu sababli, yozning oxirlarida yoki terimdan keyingi azotli o'g'itlarni solish juda muhim hisoblanadi. Kuzda solingan azot daraxt tomonidan tez o'zlashtiriladi va ushbu azot barglarga bormay ildizlarga to'planib, zaxira sifatida olib qo'yiladi. Bahorda o'sishni boshlaydigan meva kur- taklar zaxira qilib to'plangan azotdan foydalanadi.

Azot zaxirasini yuqori bo'lishi gullash davrini uzaytiradi va ko'proq meva tugilishiga yordam beradi. zaxira yuqori bo'lganda gullash 6 kungacha uzayishi mumkin. Yozning oxiri va kuzda berilgan azot erta va o'rta pishar olma navlari uchun juda muhim hisoblanadi.

Agar olma daraxtlarining o'sishini kuchaytirishni istasangiz bahorda ammoniy azot turlaridan foydalanmang. Daraxtlar tuproqdan kaltsiy o'rniga ammoniyni o'zlashtiradi. Bahorda mevada hujayralar bo'linayotgan vaqtda (gullashdan 30 kun ichida) daraxtlarni tuproqdan kalsiy o'zlashtirishi o'ta muhimdir. Yozning oxiri va kuzda ammoniy azot o'g'itlarini solish foydaliroqdir (ammoniy sulfat, mochevina, karbamid). Avstraliya va Yaponiyada olib borilgan izlanishlar daraxtlarga nitrat azotlarni solgandan ko'ra ammoniy azot solinganda gulkurtaklar shakllanishi ko'prok bo'lganligini ko'rsatgan.

Ammoniy sulfat va mochevina (karbamid) azotli o'g'itlari ishqoriylikni tushirib, ishkoriylik baland bo'lgan bog'larda qo'shimcha yordam beradi. Ushbu azotli o'g'itlarni solishning eng qulay vaqti terimdan keyindir. Barglar orqali azot berish ham foydali hisoblanadi.

Ko'chatlarning birinchi yilda yaxshi o'sishini ta'minlashda begona o'tlarni yo'qotish, sug'orish va shamolda ko'chatlar tebranishining oldini olish azot solishdan muximroq hisoblanadi. Birinchi yilgi o'sish uchinchi yilgi hosilni belgilaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. M.M.Mirzaev, M.K.Sobirov - «Bog'dorchilik» T.: «Mehnat» 1987.
2. A.A.Ro'bakov, S.A.Ostrouxova - «O'zbekiston mevachiligi» T.: «O'qituvchi», 1981.
3. <http://m.srcyrl.bestplanthormones.com/info/fertilizing-fruit-trees-in-this-way-is-effecti-87413813.html>
4. <http://m.srcyrl.bestplanthormones.com/info/it-is-best-to-apply-base-fertilizer-to-fruit-t-87087483.html>